

L'experiència traumàtica de fotografiar el Baix Aragó i el Matarranya

La segona quinzena del mes de juliol de 1919, Valentí Fargnoli va ser requerit pels responsables del *Repertori iconogràfic d'Espanya* per tal que fotografiés el patrimoni monumental de diferents poblacions de les comarques del Baix Aragó i el Matarranya (Terol). A les dificultats tècniques s'hi va sumar tot un conjunt de situacions que portaren a la renúncia del fotògraf gironí.

Text > JOAN BOADAS I RASET

Font de les fotos > INSTITUT AMATLLER D'ART HISPÀNIC. ARXIU MAS (VALENTÍ FARGNOLI) - AJUNTAMENT DE GIRONA. CRDI

És pràcticament impossible fer-se una idea de com eren les nostres comarques i com s'hi vivia ara fa justament un segle, quan Valentí Fargnoli les recorria incansablement a peu, en tartana, en bicicleta o en tren.

Les seves fotografies, especialment quan passen del pla general al detall, sovint ens mostren un patrimoni monumental en un estat de conservació deplorable, i unes condicions de vida en què el confort semblava segregat de la quotidianitat. Les seves paraules ratifiquen la duresa del dia a dia també en l'exercici de la pràctica fotogràfica o, almenys, en l'ofici de fotògraf ambulat.

El dijous 25 de juliol del 1918, Fargnoli escrivia a Adolf Mas per fer-li saber que «L'altre dia que vaig fer Susqueda y Queròs cregui que vaig fer un viatge de lo mes carregòs, del Pasteral a Susqueda te de distancia 2 hores y mal camí y encare sa de pagar per pasar a la carretera pero encara això no es res, de Susqueda à Queròs 2 hores mes per camí de animals de bast ab uns precipicis y cingleres grandioses, y tenir

>> *Un grup de gent a l'exterior de la capella de Santo Domingo i de la Virgen de Arcos. Albalate del Arzobispo. Terol. 1919.*

>> Cadiral del cor de l'església de Sant Miquel, a Valljunquera, amb les figures de sant Simó, sant Bartomeu i sant Jacob. Terol. 1919.

que anari sol per no trovar cap animal, y un home solament per acompanyarme volia 5 pessetes, y vaig fero sol per aquelles montanyas entre anar y tornar 5 hores caminant ab un sol canicular que ho cremava tot, y total 3 plaques». El fotògraf afegia: «Vaig quedar inutil per un dia».

El 5 d'agost del mateix any, es planya que «el dijous vaig anar a Oix poble de molt mal anari dos hores de camí de ferradura per ida sol, y el rector de dit poble era fora y no va esser possible per cap medi fer els retaules bastant interessants l'arcalde va dirme que de lo del rector sense estarne autorizat ell no podia facilitar-me les facilitats convenients».

Si a les terres de Girona no ho tenia fàcil, l'experiència que Fagnoli va viure durant dues setmanes al Baix Aragó i al Matarranya (Terol), podríem qualificar-la de traumàtica. L'arquitecte Jeroni Martorell tenia previst parti-

cipar en el VII Congreso Nacional de Arquitectura, que havia de tenir lloc a Saragossa la primera setmana d'octubre del 1919 i, simultàniament, organitzar-hi una exposició amb les fotografies referides a l'Aragó que s'anaven incorporant al *Repertori iconogràfic d'Espanya*.

La correspondència entre Adolf Mas i Valentí Fagnoli reflecteix l'estira-i-arronsa que es va produir entre les diferents parts per tal de convèncer Fagnoli que havia d'acceptar la feina que se li proposava. L'acord amb el gironí, però, no es va produir fins que des de Barcelona no es varen comprometre a augmentar la seva assignació per cada placa negativa realitzada: de 0,75 cèntims a 1 pesseta. Amb aquest

>> Retrat d'un home a cavall d'un burro a davant de l'oratori de Sant Antoni, a La Puebla de Híjar. Terol. 1919.

aspecte resolt, Fagnoli es desplaçà en tren a Barcelona el dimarts 15 de juliol, dormí en una fonda i l'endemà es reuní amb Adolf Mas al seu estudi del carrer del Rosselló.

Fagnoli facturà la caixa amb el material (24 dotzenes de plaques), i amb el mateix tren es desplaçà a Casp, on dormí. L'endemà ja era a La Puebla de Híjar (Terol), on va fer estada a la posada de Pablo Calvo.

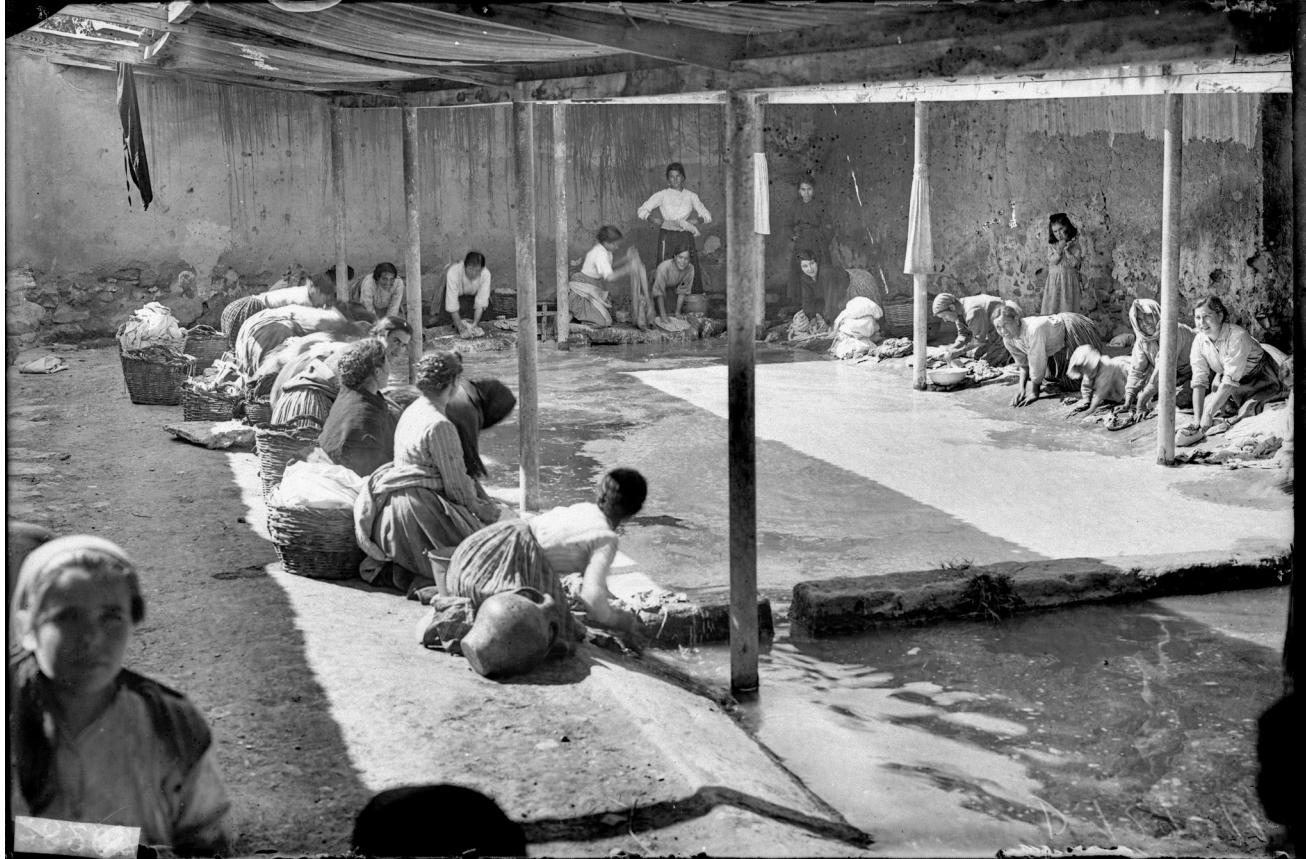
Incomoditats

Des del primer moment, Fagnoli no es va trobar còmode en aquella zona del Baix Aragó, i així ho traslladava a Mas: «lo que desde promte l'itinerari que va trassar-me el Sr Martorell jo mel miro molt negre ademès tinc que dirli que al principi van encomenar-me la provincia de Zaragoza però ara resulta que es la de Teruel y la de Zaragoza poca cosa te que fersi, jo faré tot lo que podrè però allà ahont se parint les meves forses diré prou».

Inclús abans de començar la campanya, el desànim ja semblava haver-se apoderat de Fagnoli: «De la Puebla a Teruel segons me varen dir-me al menos te de distancia uns 130, ò, 150, y sense gaire carretera, país sec y de molta calor, y me sembla per fer aquest país es l'epoca mes dolenta».

Lluny d'allí, a Barcelona, aquell mateix dia 19, Mas ja havia rebut la carta enviada el dia abans per Fagnoli i de

>> Dones rentant la roba al safareig públic de La Puebla de Híjar. Terol. 1919.

seguida va entendre que el seu delegat no estava gaire entusiasmat amb la feina encomanada i, coneixedor de les dificultats i la duresa de la zona, intentava encoratjar-lo: «Amic Fagnoli: acabo de rebre la vostra carta del 18, sobretot no vos desanimeu, naturalment que es pasan engunias, mes heu de procurar ferho tot ab la major comoditat possible, agafan caballerias o carruatges i fentvos acompanyar per un que al mateix temps porti la maquina, aquí no es com a Girona, no teniu de fatigar-vos si voleu sortirne be».

Calor i aigua dolenta per beure

Fagnoli no seguia gens animat: «me sembla que no continuaré pas gaire per aquest país lo cual ho sento amb tot el cor però degut a lo calorós aigua dolenta per beure y per anar de un poble a l'altra averi molta distancia de camí amb aquesta calor quedo desfet». El fotògraf gironí considerava que a les fondes encara s'hi estava «una mica bè però per els pobles molt car y per menjar molt dolent y brut, jo ja fà 2 dies que ja no estic gaira bè de ventre aixís es que si vaig continuant no tindrè altra remey que deixarme de recorre aquest país que per mi resulta molt dolent y veig que no me prova gaira».

Tot i les dificultats, però, en set dies efectius de campanya, Fagnoli ja podia comunicar a Mas: «tinc fet Híjar, Urrea de Gaen, Albalate, Samper de Calanda, Jatiel, enllestit Casp, Sàsta-

>> Portal i voltes de la plaça Major d'Híjar. Terol. 1919.

go, sense res de notable, el Monastir de Rueda, Escatròn, y Alcañiz als cual y tinc tirades 10 capsas de placas», i li anunciava: «demà vaig a Valderobres y pobles voltans si no son massa llunc y segons vegi no tindrè altre remey que plegar y tornar a la pro[v]incia de Girona que allí me prova mes que aquest país que si y estic gaira y perderia la poca salut que'm queda».

Amb aquest estat d'ànim tan afeblit, Fagnoli acabà de fer Alcanys el

divendres 25 (destinà 5 pessetes en propines al sagristà, a l'ordenança del castell i a fer portar la màquina aquells tres dies), i el dissabte, en automòbil, arribà a Vall-de-roures a dinar i hi passà dues nits seguides. El dilluns 28, en tartana, visità i dinà a Cretes i dormí a Calaceit, i el 29, després de fotografiar aquell poble, tornà amb tartana a fer nit a Vall-de-roures.

Aquell dimarts 29, Fagnoli ja havia pres una decisió. Des de la fonda

El fotògraf gironí semblava veritablement compungit per la seva renúncia i exposava un catàleg d'inconvenients que justificaven la seva decisió

d'Enrique Blanc, a la plaça Major, 1, de Vall-de-roures, escrivia a Mas: «Tinc que dirli me's impossible continuar fent l'informació per aquest país per moltes causes aixis es que desseguida que tingui llest algun poble que falta del partit de Valderobres ò sigui La Fresneda y Torre del Comte y Valdealgorta regre-

>> Retrat de dos homes a l'esplanada de la capella i la creu de la Misericòrdia, a Calaceit. Terol. 1919.

sare a la Puebla retornant a Girona perquè aquest país no es per mi y l'informació es una feina molt agitada».

El de Girona lamentava aquella situació, però la seva determinació era clara: «Sento molt no poguer continuar desseguida que sigui a Girona revelarè las placas per remetresli desseguida y donaré per acabada la feina per la meva part».

Amb la voluntat de complir aquell darrer compromís que s'havia imposat, el dimecres 30 Fargnoli va sortir de Vall-de-roures després d'esmorzar per anar a la Freixneda. Allí dinà, seguí cap a Valljunquera i una tartana el portà a fer nit a Alcanyís. L'endemà, 31 de juliol, agafava el tren que el menaria a La Puebla de Híjar i d'allí, a Girona, on el mateix divendres 1 d'agost ja escriuria a Adolf Mas.

Tornar abans de caure malalt

El fotògraf gironí semblava veritablement compungit per la seva renúncia i exposava un catàleg d'inconvenients que justificaven la seva decisió: «Per causas que no convenian a la meua salut no ha sigut possible continuar la informació per l'Aragò país molt dolent per recorre per els pobles, aixis es que antes de caure malalt per aquelles terras he preferit tornarmen a Girona, ho sento moltíssim però primer es la salut que res més».

Fargnoli era del parer que per viure en aquell país «si te de estar acostumat els habitants son molt bruts per la part del menjar y dormir», i com a

>> Creu de la plaça de la Constitució, a la Freixneda. Terol. 1919.

Fargnoli escrivia: «En una fonda l'única de Valderrobres no vaig pogueri dormir perquè el llit estava carregat de abitants»

exemple reportava l'experiència viscuda a la fonda d'Enrique Blanc, que ja coneixem: «en una fonda l'única de Valderrobres no vaig pogueri dormir perquè el llit estava carregat de abitants no vaig tenir mes remey que passar la nit sense dormir cosa que me convenia reposar».

Dues coses, en aparença poc relacionades, completaven la relació de queixes del fotògraf gironí: «ademès de tot l'aigua es dolentíssima, y per ultim la gent per els pobles tenen tan poca cultura y vergonya que no so pot figurar».

Fargnoli anticipava un primer balanç de la feina feta durant aquells dies: «Amb els 15 dies de campanya per els partits de Hija, Alcaniz, Valderrobres y Casp y tinc tirades unas 24 capsas de placas y vaig trobari molt d'art popular, ademès Valderrobres y Rueda son bastant interessants el primer per el castell l'iglesia y carrers molt tipics, Rueda per la part arqueologica, Alcañiz es interessant el castell amb pintures murals de molt mal fer, y alguns carrers y Iglesias».

Demanava un breu parèntesi per recuperar-se: «ara lo que me convé es reposar 4, ò, 5 dies», i es comprometia a revelar i enllestir les plaques per tal d'enviar-les al més aviat possible. Amb relació a les despeses, la campanya li havia costat unes 180 pessetes i, fent gala de la seva honestedat, feia saber a Mas que «el gasto de tren de retorn de la Puebla à Girona l'abonarè de la meva butxaca que son unas 30 pts quant li remeti las placas li enviarè tot amb la nota de gastos y el sobrant de les 500 pessetes rebudas deduint les d'import de las placas tiradas».

Els quinze dies fora de Girona varen deixar Fargnoli exhaust i amb la

>> *Pintures murals d'estil gòtic del segle XIV, amb temes joglarescos i cavallerescos, a la torre de l'Homenatge del castell de Calatrava, a Alcanyís. Terol. 1919.*

>> *Capella de la Mare de Déu del Carme, a la plaça del Carme. Cretes. Terol. 1919.*

salut compromesa. Tot i les dificultats, però, amb la seva càmera va capturar més de 270 fotografies d'aquella

zona de l'Aragó, que avui encara es conserven a l'Institut Amatller d'Art Hispànic - Arxiu Mas.

